CORNELIU GHEORGHIAN

De-ale pictorului Epaminonda Bucevschi

Extras din revista „Făt-Frumos“

CERNĂUŢI 1934

CORNELIU GHEORGHIAN

De-ale pictorului Epaminonda Bucevschi

Extras din revista „Făt-Frumos"

CERNĂUȚI 1934

Lucrări ale pictorului Bucevschi la Academia română şi Episcopia de Roman

1881—1884

I. Albumul facsimilelor după Evangeliarul dela Humor

Printr'o scrisoare, cu data Roman, 4 Nov., 1881 [1]), Episcopul Melchisedec al Romanului îi mulţumia lui Bucevschi pentru un album, ce l-a primit dela acesta şi-l anunţa că va alcătui un memoriu, pe care-l va înainta împreună cu acel album Academiei române, al cărei membru era. Curios să văd ce conţine acest album l-am căutat acum câţiva ani la Academia română, dar nu l-am putut afla. Cercetând însă mai de aproape Analele Academiei române din acel an am putut da de urma albumului Bucevschi.

După cum rezultă din Analele publicate în seria II-a tom. IV pag. 15 şi urm., Episc. Melchisedec a înaintat în şedinţa din 13 Nov. 1881 un memoriu asupra „adevăratului portret alui Ştefan cel Mare în Evangeliarul dela Humor, păstrat la Mitropolia din Cernăuţi", memoriu tipărit acolo ca anexă.

Episcopul Melchisedec în acest memoriu arată că, făcând în luna Sept. 1881 o vizită Mitropolitului Silvestru Morariu la Cernăuţi, a descoperit acolo „Evangeliarul dela Humor", manuscris în limba slavonă, dăruit de Ştefan cel Mare în 1473 Mănăstirii Humorului, precum şi evangelia din 1550, scrisă cu cheltuiala Mitropolitului Moldovii Grigorie şi dată de el Mănăstirii Voroneţului „unde şi-a petrecut tinereţele şi a îmbrăcat schima monahală". În evangeliarul dela Humor se găseşte o icoană frumos zugrăvită, care reprezintă pe Sfânta Fecioară cu Pruncul Hristos, şezând pe tron, iar la picioarele tronului e reprezentat Ştefan cel Mare, îngenunchiat, oferind Sfintei Fecioare tetraevangelul său. Episc. Melchisedec, înţelegând imediat importanţa acestei descoperiri şi îndeosebi că acesta este adevăratul

---

[1]) Reprodusă în broşura profesorului Eusebie Sorocean: *Pictorul Academic Epaminonda Bucevschi*, Cernăuţi 1920, Institutul de arte grafice şi editură „Glasul Bucovinei".

şi autenticul portret al Marelui Ştefan, însărcinează (împreună cu Mitropolitul Silvestru) pe pictorul Bucevschi, care-şi avea locuinţa în chiar reşedinţa mitropolitană „să scoată nişte facsimile şi desemnuri de pe această evangelie spre a le supune cunoştinţei Academiei române". La 2 Nov. 1881 Episc. Melchisedec primeşte de fapt dela pictorul Bucevschi o scrisoare şi un album „cu mai multe desemne şi facsimile luate întocmai de pe acele 2 evangelii".

În amintitul său memoriu Episc. Melchisedec ne dă şi o descriere amănunţită a pieselor lui Bucevschi. Iată ce ne spune memoriul în această privinţă:

a) **Din evangelia Marelui Ştefan dela Humor**

1. Facsimile de pe o însămnare istorică în limba slavonă din anul 1538 referitoare la salvarea evangeliei de către Petru Rareş.

2. Facsimile de pe o altă notiţă istorică, care se află chiar la începutul tetra-evangelului scrisă în anul 1657 de însuşi George Ştefan, Domnul Moldovii referitoare la răscumpărarea evangeliei dela generalul ardelean Kimen Ianăş (Kemenyi Ianoş), care bătând pe cazaci li-au luat prăzile.

3. Facsimile de pe notiţa ce se află la finele evangeliei dela Ioan, scrisă de însuşi caligraful intregului Tetraevangeliu. În ea se spune că evangeliarul e scris din ordinul Marelui Ştefan de Ieromonahul Nicodim în anul 1473.

4. Dispositiunea tabloului întreg dela finele Evangeliei, în care este portretul Marelui Ştefan.

5. Facsimile al părţii din acest tablou, care reprezintă portretul lui Ştefan, oferind evangelia.

6. Facsimilele iniţialelor şi ale ornamentelor aflătoare în Tetraevangelul Marelui Ştefan.

7. O fotografie de pe portretul Marelui Ştefan, scoasă de pe aceeaş icoană din Tetraevangel.

b) **Din evangelia Mitropolitului Grigorie dela Voroneţ**

8. Facsimile de pe icoana Sfântului Daniil „cum se înfăţişează ea pe ferecătura acestei evangelii".

Memoriul Episcopului Melchisedec mai adaugă că pictorul Bucevschi trimiţându-i acest album îi încunoştiinţează, că decurând că-

lătorind la Mănăstirea Putna, a fost fericit a descoperi pe o icoană cusută şi dăruită Mânăstirii de Marele Ştefan, un alt portret al lui Ştefan cel Mare, cu aceleaşi semne caracteristice ca şi cele din tetra-

Ştefan cel Mare după evangeliarul dela Humor

evangel şi că a comunicat un facsimil de pe acea icoană membrului Academiei Nicolae Ionescu.

În şedinţa din 13 Nov. 1881 Episc. Melchisedec cetind acest memoriu depune „spre păstrare" albumul primit dela pictorul Bu-

cevschi şi adaogă totodată că Bucevschi „un pictor, care cunoaşte arta cu profunditate şi are la dispoziţie mai multe documente privitoare la această operă" să fie însărcinat cu facerea portretului lui Ştefan cel Mare „care să se păstreze în sala Academiei", iar copii de pe dânsul să se răspândească în ţară la toţi doritorii de a-l avea.

În acelaş tom al Analelor Academiei la pag. 217, am aflat de fapt o listă a cărţilor dăruite Academiei dela 1 Aprilie 1881 până la 31 Martie 1882, iar la pag. 240 următoarea notă :

„Dela P. S. S. Episcopul Melchisedec un album conţinând mai multe facsimile din Evangelia Ştefaniană manuscriptă dela Humor şi din Evangelia manuscriptă a Mitropolitului Grigorie dela Voroneţ".

Aflându-mă în posesiunea acestor date, m'am prezentat din nou la Academia română, şi cerând să mi se prezinte albumul, mi s'a adus o mapă cu vre-o 100 diverse fotografii şi foi referitoare la cărţi vechi bisericeşti, păstrate fără nici un discernământ. Cercetând fiecare piesă în parte, am putut identifica în noianul acestor hârtii 5 din cele 8 piese volante ale albumului Bucevschi. Am identificat după numerotarea din memoriul Episcopului Melchisedec numerele 1, 2, 3, 6 şi 7. Lipsiau numerele 4, 5 şi 8. Ulterior am mai constatat că piesa numărul 4 e încadrată sub sticlă şi atârnă pe un perete al scării mari, purtând numărul 165. Nu mă îndoesc că în colecţiunea Academiei vor fi şi numerele 5 şi 8 pe care nu le-am putut afla. Ar fi însă de dorit ca albumul Bucevschi să fie reconstituit înmănunchind într'un singur tot piesele cari au format acest album. Dacă originalele acestor evangelii au o valoare artistică nepreţuită, nu e mai puţin adevărat că şi facsimilele, făcute de *artistul* Bucevschi sunt de valoare netăgăduită şi ar trebui să fie păstrate cu pietatea cuvenită, cu atât mai mult, cu cât opera lui Bucevschi nu e aproape de loc reprezentată în România de ieri.

Cercetând acelaş tom al Analelor Academiei şi îndeosebi procesele verbale ale şedinţelor următoare în cari s'a discutat importanţa descoperirii evangeliarului dela Humor şi a portretului lui Ştefan cel Mare din acest evangeliar, am mai aflat în procesul verbal al şedinţei din 28 Nov. 1881 comunicarea membrului Academiei Nic. Ionescu, referitoare la aerul din 1550, descoperit de Bucevschi la mănăstirea Putna. Pe acest aer portretul lui Ştefan cel Mare e cusut cu fir de argint şi de aur, şi cu puţine mătăsuri colorate. Se pune întrebarea dacă membrul N. Ionescu a prezintat Academiei şi facsimilul făcut de Bucevschi

de pe acest aer, despre care vorbeşte şi Episc. Melchisedec în memoriul său.

La pagina 54 a aceluiaş tom aflăm că în şedinţa din 24 Ian. 1882, pictorul Bucevschi s'a prezentat „la dorinţa Academiei“, venind dela Viena, unde-şi avea atunci domiciliul şi c'a „adus copiile după portretele de Domni, făcute în Bucovina şi la Iaşi“.

Nu e locul să arătăm aici partea ce a avut-o pictorul Bucevschi în cercetările şi constatările Academiei asupra autenticităţii portretului lui Ştefan cel Mare din evangeliarul dela Humor. Semnalăm numai că în faţa înaltului for al Academiei, Bucevschi prezentând copiile făcute de el după portretele vechi murale, între cari şi copia portretului lui Ştefan cel Mare, asămănătoare în totul portretului din Evangeliar, a dovedit în mod neîndoios autenticitatea acestui din urmă portret şi l-a convins chiar şi pe B. P. Hasdeu (neînduplecat adversar al acestei teze), punându-se astfel capăt unei controverse devenită proverbială.

Procesul verbal al şedinţei din 24 Ian. 1882 nu conţine o listă precisă a acestor copii. Dar din desbaterile ce au urmat se poate constata că Bucevschi a prezentat Academiei următoarele copii de portrete domneşti: 1. al lui Ştefan cel Mare dela Voroneţ, 2. dela Sfântul Ilie, 3. dela Pătrăuţi, 4. dela Sfântul Dumitru din Suceava, 5. al lui Petru Rareş dela Humor, 6. Portretele domneşti dela Sf. Nicolae din Iaşi, 7. Portretul Mitropolitului Grigorie dela Voroneţ.

Pe pereţii scării mari a Academiei române sânt atârnate mai multe copii de felul acesta. Neputându-le examina din apropiere nu pot spune dacă sânt cele făcute de Bucevschi[1]).

E necontestat că 'n afară de reconstituirea „albumului Bucevschi“, Academia română mai are pioasa datorie de a identifica şi copiile prezentate de Bucevschi ale potretelor domneşti, şi expunându-le vederii publicului, a arăta la fiecare copie de cine e făcută.

II. Portretul lui Ştefan cel Mare dela Episcopia Romanului

Nu pot încheia aceste rânduri fără a arăta că străduinţele şi studiile lui Bucevschi referitoare la portretul lui Ştefan cel Mare au mai dus la altă frumoasă realizare. Dacă în lipsă de fonduri, Academia română n'a putut înfăptui proectul unei publicaţiuni în facsimile a

[1]) Copii de acestea s'au mai executat şi de alţii p. Acad. Română etc.; d. p. în 1911 la Pătrăuţi pe Suceava prin pictorul Aurel C. Constantinescu.— Nota Redacţiei.

Evangeliarului dela Humor şi de a populariza portretul lui Ştefan cel Mare, înţelegătorul şi stăruitorul ei membru, Episc. Melchisedec, a făcut totuşi să avem cu cheltuiala sa, un portret al lui Ştefan cel Mare executat de Bucevschi.

Ep. Bucevschi **Ştefan cel Mare**
Originalul dela Roman

În citata broşură a profesorului Sorocean găsim la pag. 14—16 două scrisori din Martie şi Aprile 1884 ale lui B. Mandinescu, omul de încredere al Episcopului Melchisedec, adresate pictorului Bucevschi,

din cari vedem, că, prin Faur sau Martie 1884, pictorul Bucevschi a livrat Episcopului Melchisedec un portret al lui Ştefan cel Mare, împreună cu 6 fotografii, că Episcopul a fost foarte mulţumit de această lucrare, că a dat o poză Academiei chiar în ziua deschiderii seziunii (6 Martie 1884) şi că toţi membrii prezenţi la Academie s'au pronunţat, că portretul este nimerit şi că doresc să aibă câte o fotografie, pentru care au şi format o listă. Din aceste scrisori mai rezultă că Episcopul Melchisedec i-a trimis lui Bucevschi prin Banca Română din Bucureşti costul acestui portret în suma de 892 franci calculaţi în aur şi, fiind foarte mulţumit, de lucrarea lui Bucevschi, a mai comandat şi icoana Sfântului Daniil după motivele de pe Evangeliarul dela Voroneţ.

După cum mi-a comunicat ocazional P. S. S. Episcopul Lucian al Romanului acest portret al lui Ştefan cel Mare, făcut de Bucevschi pentru Epic. Melchisedec, se găseşte la fundaţia Episcopului Melchisedec din Roman. Fiind dânsa singura lucrare mai mare a lui Bucevschi, ce se găseşte în România de ieri, mă întreb: n'ar merita ea oare, să fie expusă la Academia română sau într'unul din muzeele din Bucureşti. Sau n'ar putea fi redată Bucovinei pentru a fi expusă în Muzeul Regional din Cernăuţi? Iar icoana Sfântului Daniil, o va fi făcut-o Bucevschi, şi unde se găseşte ea oare??

Profesorul Eusebie Sorocean mai aminteşte, în menţionata sa broşură, că Bucevschi a primit în Dec. 1881 şi însărcinarea să execute „restaurarea istorică a bisericii Nicolae Domnesc din Iaşi".

Ar fi lucru îmbucurător, dacă s'ar adeveri că şi Iaşul se poate mândri cu o lucrare mai mare a lui Bucevschi, dar lucrarea executată de Bucevschi la Iaşi, are desigur proporţii mult mai reduse.

În adevăr, din adresa Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii publice, publicată de Sorocean în broşura sa la pag. 14, nu rezultă alta, decât că Bucevschi a fost invitat a veni la Iaşi între 20—23 Dec. st. v. 1881 unde are să fie „consultat la lucrarea de restaurare a Mânăstirii Sf. Nicolae fondată de Ştefan cel Mare". În şedinţa din 11 Dec. 1881 [1]), Secretarul general al Academiei române, pe atuncia totodată şi Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii publice, V. A. Ureche, anunţă că i s'au trimis pictorului Bucevschi parale de drum ca să vină între 20 şi 22 Dec. la Iaşi, să se pună la dispoziţia Academiei împreună cu Arhitectul Ministerului pentru ridicarea cafasului şi luarea

[1]) Analele Academiei române seria II tomul IV pag. 54 şi urm.

celorlalte măsuri relative la portretele murale domneşti, iar în şedinţa Academiei din 24 Ian. 1882, Bucevschi prezintă Academiei — după cum am arătat mai sus, portretele copiate de el la Sfântul Nicolae din Iaşi, făcute, după cum dovedeşte, în timpul lui Duca Vodă.

Având în vedere timpul scurt dela 20—22 Dec. 1881, când a fost chemat la Iaşi, până la 24 Ian. 1882, când a prezentat Academiei române copiile portretelor dela Iaşi, Bucevschi nu va fi putut executa în acest timp restaurarea istorică a bisericii Sfântului Nicolae din Iaşi, ci va fi restaurat doar portretele domneşti, pentru a scoate copii după ele.

Această concluzie e întărită şi prin conceptul următoarei scrisori cu data 17 Nov. 1882, găsită în corespondenţa lui Bucevschi[1]):

Domnule Director,

În luna lui Septemvrie mi-am luat libertatea, de a mă adresa cu rugămintea relativă la afacerea restaurării şi copierii portretelor istorice dela Sft. Nicolae din Iaşi şi în special dacă Ministerul insistă la facerea a două exemplare de facsimile.

Până în momentul acesta n'am avut fericirea a primi vre-o ştire. Acum însă fiind ocupat cu o mică publicaţiune a Evangeliarului lui Ştefan cel Mare din Humor, care îmi absorbe toate mijloacele mele pecuniare[2]), sânt nevoit a Te mai ruga să binevoeşti a mă înştiinţa dacă şi pe când mi se va putea asemna restul banilor, ce mi se mai cuvin dela Ministerul Cultelor.

Sperând că vei sacrifica unei cauze binecuvântate câte-va momente Te rog a primi asigurarea stimei celei mai alese ce-Ţi poartă al D-tale stimatoriu".

Neexistând alte date din care ar rezulta că Bucevschi ar mai fi executat lucrări la Iaşi şi după 1882, e evident că „restaurarea istorică" a bisericii Sfântului Nicolae din Iaşi se reduce la restaurarea şi copierea portretelor domneşti din această biserică.

---

[1]) pe care am primit-o dela amicul meu Dr. Emilian Prodanciuc, Peşedinte de Tribunal la Cernăuţi.

[2]) Tot din lipsa mijloacelor va fi rămas în cartoanele lui E. B. şi apoi se va fi pierdut, ca şi multe alte lucrări....

Lucrările pictorului Bucevschi dela Academia Română (1881—1882)

Într'un articol din „Făt frumos 1933, Nr. 5—6 am semnalat unele lucrări ale pictorului Bucevschi, ce se găsesc la Academia română. Arătam în acel articol că membrul Academiei, Episcopul Melchisedec a dăruit Academiei în cursul anului 1881/82 un album lucrat de Bucevschi, conținând 8 piese, dintre cari 6 erau facsimile după evangeliarul manuscris dela Humor; 1 era o fotografie după portretul original al lui Ștefan cel Mare din acest evangeliar; și 1 era un facsimil după evangelia Mitropolitului Grigorie dela Voroneț.

Tot în acel articol mai arătăm că pictorul Bucevschi a prezentat Academiei române în ședința din 24 Ianuarie 1882, la care a fost invitat, mai multe copii după portretele murale domnești din bisericile Bucovinei și din biserica Sfântului Nicolae dela Iași. Spuneam că din toate acestea lucrări am putut identifica la secția manuscriselor numai 6 din cele 8 piese ale albumului Bucevschi, și anume 5 păstrate într'o mapă împreună cu alte foi volante fără nici un discernământ, iar una (piesa Nr. 4 a albumului, reprezentând dispozițiunea întregului tablou dela finele evangeliarului în care este și portretul Marelui, Ștefan) atârnă pe păretele scării mari, purtând numărul de inventar 165. Lipsiau Nr. 5 al albumului (facsimilul unei părți a tabloului piesă Nr. 4 cu portretul lui Ștefan cel Mare) și Nr. 8 (facsimilul după icoana Sfântului Daniil, cum e înfățișată pe ferecătura evangeliei dela Voroneț).

Ulterior prin bunăvoința D-lui Ioan C. Băcilă, șeful secției stampelor, am mai putut identifica la această secție și facsimilul Nr. 5 făcut pe un carton mic, inventariat la Nr. 3854 A CVII 9.

D-l Băcilă mi-a mai prezentat și-un al 2-lea exemplar al piesei 4 menționată mai sus. Acest exemplar, lucrat, spre deosebire de cel încadrat sub sticlă, numai în negru cu penița, e netăgăduit tot de Bucevschi, ceea ce rezultă nu numai din felul cum e lucrat dar și din împrejurarea că poartă numărul 4 și e identic cu piesa 4 a albumului. Acest exemplar făcut numai în negru e inventariat la Nr. 3927 B CVIII 48.

Dar facsimilul Nr. 8 după icoana Sfântului Daniil nu l-am putut afla nici la această secție (a stampelor). Căutându-l din nou la secția manuscriselor, am constatat că pe lângă fotografia după portretul Marelui Ștefan din tetraevangelul dela Humor (piesa 7 a albumului) se mai

Mitropolitul Grigore Roșca în frescurile dela Voroneț

găsește și o fotografie a ferecăturii evangeliei Mitropolitului Grigorie dela Voroneț cu chipul Sfântului Daniil. Memoriul Episcopului Melchisedec prezintă poate greșit această fotografie ca un facsimil făcut de Bucevschi?

La întrebarea mea de ce piesele albumului se păstrează în 2 locuri diferite (o parte la secția manuscriselor, neinventariată, și o

parte la secția stampelor), D-l Băcilă mi-a răspuns că aceasta e chestie de organizare internă. O fi! Dar autorul acestor piese (pictorul Bucevschi) și donatorul lor (Episcopul Melchisedec) au înțeles ca aceste piese să formeze un tot întreg. Ele ar mai trebui să fie consemnate astfel încât nu abia după îndelungate și migăloase cercetări să dai de urma lor! Tot cu ajutorul D-lui Băcilă am mai putut constata că dintre copiile după portretele murale domnești, prezentate de Bucevschi în ședința Academiei din 24 Ianuarie 1882, 4 piese sânt atârnate pe pereții scării mari și 3 piese pe pereții scării mici.

Pe pereții scării mari se găsesc următoarele copii:

1) Portretul lui Ștefan cel Mare din biserica Sfântului Nicolaie din Iași inventariat la Nr. 40.

2) Portretul lui Bogdan al III din aceeaș biserică, inventariat la Nr. 177.

3) Portretul Doamnei Eudochia (soția lui Ștefan cel Mare), inventariat la Nr. 187.

4) Portretul lui Ștefan cel Mare din biserica dela Voroneț, inventariat la Nr. 180.

Pe pereții scării mici se găsesc copiile:

5) Portretul lui Ștefan cel Mare din biserica Sfântului Dumitru din Suceava, inventariat la Nr. 41.

6) Portretul lui Petru Rareș din biserica dela Măn. Humorului inventariat la Nr. 184.

7) Portretul Mitropolitului Grigorie dela biserica din Voroneț, inventariat la Nr. 52.

Dintre copiile prezentate de Bucevschi Academiei la 24 Ianuarie 1882 lipsiau numai portretele lui Ștefan cel Mare din biserica dela Pătrăuți pe Suceava și dela Sânt-Ilie.

* * *

Credeam că albumul Bucevschi și copiile după portretele murale domnești sunt singurile lucrări ale pictorului Bucevschi din București. Dar d-l profesor Petru Iroaie îmi atrage atenția asupra unor lucrări ale aceluiaș pictor, amintite de Al. I. Odobescu în articolul *Antichități din Dorohoi* (vol. II din scrieri literare și istorice, ediția 1887 pag. 218).

În adevăr Al. I. Odobescu vorbind despre biserica din Bălinești ne spune: „Aceste chipuri ctitoricești precum și lespezile mormântale din biserică au fost decopiate la anul 1882 de D-l pictor Bucevschi din Cernăuți pentru Muzeul din București și pentru Academia română,

unde se află acum depuse acele copii". Cercetând, însă la Academia română n'am putut găsi nimic! La Muzeul de artă bisericească din Strada Ştirbei Vodă (Palatul Creţulescu) am găsit o copie bună a portretului ctitorului Ioan Tăutul logofăt din biserica dela „Bălileşti" (evident identic cu Bălineşti). N'am putut constata dacă e făcută de Bucevschi.

* * *

Toate acestea lucrări ale lui Bucevschi, făcute la comandă, deş de o valoare necontestată, nu sânt decât copii. Lucrările sale originale nu sânt cunoscute în Bucureşti.

Nu e deci lucru de mirare că până şi oameni de specialitate mai cred că pictorul Bucevschi n'a fost decât un simplu copiator.

Vom căuta însă să-l facem cunoscut şi fraţilor din România de ieri, în toată valoarea lui . . .

Pictorul Bucevschi şi portretul lui Ştefan cel Mare
(1881–1884)

Într'un articol precedent: *Lucrări ale pictorului Bucevschi la Academia română şi Episcopia de Roman* am arătat cum câteva lucrări ale lui Bucevschi au ajuns la aceste 2 instituţiuni. Din expunerile mele rezulta că lucrările lui Bucevschi, ce se găsesc la Academia Română sânt în legătură cu descoperirea evangeliarului dela Humor şi constatarea autenticităţii portretului lui Ştefan cel Mare din acest evangeliar.

În cele ce urmează vom arăta — după memoriul Episcopului Melchisedec [1]), inaintat Academiei Române în şedinţa ordinară din 13 Nov. 1881 şi după procesele verbale ale şedinţelor Academiei din 1881 şi 1882, tot ce e în legătură cu descoperirea şi recunoaşterea adevăratului portret al lui Ştefan cel Mare şi ceea ce a făcut pictorul Bucevschi pentru a lămuri această chestiune, atât de controversată pe acele vremuri.

I. Descoperirea evangeliarului dela Humor

În luna Sept. 1881 Episcopul Melchisedec al Romanului, mare cărturar şi membru al Academiei române, îl visită la Cernăuţi pe marele nostru Mitropolit Silvestru, care încă din Aprilie 1880 ocupă scaunul acestei Mitropolii. Se vede că hoţarele nefireşti, cari despărţiau pe atuncia Bucovina de Patria-Mamă, nu-l puteau împiedeca pe Mitropolitul Silvestru să întreţină legături de dragoste frăţească cu fraţii săi chiriarchi de dincolo de hotar... Ne putem închipui cu ce bucurie sinceră şi ce dragoste îl va fi primit Mitropolitul Silvestru pe învăţatul episcop dela Roman în reşedinţa sa. Episcopul Melchisedec

[1]) Melchisedec Ştefănescu (1822—1892) a învăţat la Seminarul din Iaşi (Socola) şi a făcut studii superioare teologice la Chiev (1848 şi u.). Întorcându-se, a fost profesor şi rector al Seminarului din Iaşi şi Huşi, arhimandrit şi conducător al Episcopiei Ismail, Huşi, episcop titular la Roman. A fost membru al divanului ad-hoc, luptător neobosit p. Unire. Ministru în I cabinet Kogălniceanu (1861), membru al Academiei române (1870). A îmbogăţit literatura, în special cea bisericească şi istoria bisericească, şi prin aceasta a adus contribuţii preţioase istoriei generale şi istoriei literare. (Dicţion. istoric-geografic Gh. Adamescu).

mărturişeşte [1]) că a fost primit cu cea mai afabilă bunăvoinţă şi dragoste adevărat frăţească, *pentru care nu-l va uita niciodată.*

Vor fi discutat ambii chiriarhi multe chestiuni ce-i vor fi interesat de aproape şi era natural ca învăţatul episcop Melchisedec să se intereseze şi de vechile documente ce se găseau la Mitropolia din Cernăuţi. Intre altele i se arătară şi 2 evangeliare scrise în limba slavonă. Primul a fost dat mănăstirii Humorului de însuşi Ştefan cel Mare, ctitorul acestei mănăstiri, în anul 1473, adecă în cam al 16 an al domniei sale, şi al doilea, scris cu cheltuiala Mitropolitului Grigorie [2]), din anul 1550 şi dat de dânsul mănăstirii Voroneţului, unde Grigorie şi-a petrecut tinereţele şi a îmbrăcat schima monahală.

Ştefa i cel Mare în frescurile dela Voroneţ

Eruditului episcop Melchisedec nu i-a putut scăpa importanţa acestor 2 monumente istorice, scrise pe pergament, ornate cu desenuri şi figuri artistice şi legate în argint masiv. L-a interesat mai ales evangeliarul dela Ştefan cel Mare, în care se găsia şi portretul marelui erou, pictat de un iscusit pictor contimporan şi 2 notiţe de netăgăduită importanţă istorică. Marele Ştefan era reprezentat în genunchi oferind evangeliarul Sfintei fecioare pe tron cu pruncul Isus în braţe, iar notiţele priviau peripeţiile salvării acestui evangeliar de urgia vremurilor de mai târziu. Cu toate că marele Ştefan era reprezentat în acest tablou, contrar portretului „tradiţional", fără barbă, blond, cu faţa bucălată (grăsulie) şi rubicondă, şi se deosebia în mod esenţial de portretul cunoscut până atuncia pictat de G. Asaky, care-l reprezenta cu barbă şi cu faţa de monah (şiret ?), Episcopul Melchisedec îşi dădu imediat seama că are înaintea sa adevăratul portret al lui

[1]) Memoriul său înaintat Academiei române despre tetraevangelul lui Ştefan cel Mare în Analele Academiei seria II Tom. IV pag. 18.

[2]) Probabil Grigorie II (Roşca) Mitropolit al Moldovei de două ori, 1551 şi 1580 (Dicţionarul istoric-geografic de Gh. Adamescu).

Ștefan cel Mare. Și Mitropolitul Silvestru „a rămas plin de bucurie de această mare comoară națională". Întâmplarea a voit însă că și pictorul Bucevschi, care de altfel trăia la Viena, să se găsească atunci la Cernăuți. El își avea locuința chiar în reședința mitropolitană,

Mitropolitul Silvestru Morariu

fiind încunjurat de dragostea părintească a protectorului său Mitropolitul Silvestru. Bucevschi, profund cunoscător al vechii arte picturale și al monumentelor noastre istorice, se va fi convins de sigur, la prima vedere de însemnătatea acestui portret și va fi atras poate chiar nsuși atenția episcopului Melchisedec asupra lui. Episcopul Melchi-

sedec îl apreciază pe pictorul Bucevschi, pe care numai atunci îl cunoscuse, ca pe un pictor, care cunoaşte arta cu profunditate şi are la dispoziţiunea sa mai multe documente privitoare la aceasta operă".

Episcopul Melchisedec trebuia neapărat să comunice această epocală descoperire Academiei Române, al cărei membru era. Ambii chiriarchi îl însărcinară pe pictorul Bucevschi să „scoată facsimele şi desenuri de pe această evanghelie", iar Bucevschi se şi achită de aceasta însărcinare, trimiţându-i episcopului Melchisedec numai la vre-o câteva săptămâni un album compus din 8 piese, însoţit şi de-o scrisoare, — pe cari episcopul le primeşte la 2 Noemvrie 1881 confirmând primirea lor (vezi anexa Nr. 1). Episcopul Melchisedec prezintă la câteva zile albumul şi memoriul său. În acest memoriu episcopul arată importanţa descoperirii făcute la Cernăuţi şi îndeosebi a portretului marelui erou pe care-l găseşte autentic. Pentru a dovedi autenticitatea portretului, episcopul arată că toate icoanele din evangeliar sânt făcute de un pictor distins, că vârsta eroului, în care e reprezentat, corespunde cu epoca vieţii sale, când s'a scris evangeliarul că trăsăturile fizionomice corespund însuşirilor eroului, că costumul în care e reprezentat e cel contimporan şi că evangeliarul a fost chiar în mâna domnului care-l comandase. La aceste considerente episcopul Melchisedec adaogă că pictorul Bucevschi a descoperit în urmă la mănăstirea Putna pe o icoană cusută (aer), dăruită mănăstirii de marele Ştefan, un alt portret al acestui Domn, având aceleaş semne caracteristice ca şi cel din evangeliar şi că pictorul a comunicat un facsimele după aceasta icoană membrului Academiei d-lui Nicolae Ionescu [1]).

În adevăr în cursul lunii Oct. 1881 pictorul Bucevschi n'a făcut numai cele 8 facsimile prezentate episcopului Melchisedec, ci a continuat să adune în Bucovina, la mănăstirea Putna şi poate că şi în alte locuri, material pentru a dovedi că evangeliarul dela Humor reprezintă adevăratul portret al lui Ştefan cel Mare. Cercetările sale n'au rămas fără succes. La mănăstirea Putna într'o bască [2]) Bucevschi găseşte un aer vechi pe care e cusut portretul lui Ştefan cel Mare cu barba rasă, faţa plină şi părul blond ca şi în evangeliar. Iată ce comunică pictorul Bucevschi în această privinţă d-lui Nicolae Ionescu, pe care-l

---

[1]) născut 1820 † 1905, profesor de istoria universală la Universitatea din Iaşi, orator apreciat, deputat, senator, ministru de externe (1876—1877). (Dicţionarul istoric geografic Gh. Adamescu).

[2]) pivniţă boltită; vezi ibid. şedinţa din 24 Ian. 1882 discursul lui Dim. Sturza.

cunoscuse probabil cam tot pe acea vreme [1]: „Am cerc(et)at şi am aflat un tablou cusut cu fir de argint şi de aur şi cu puţine mătăsuri colorate, care reprezintă pe mântuitorul răstignit, încunjurat de 8 persoane jelitoare. Pe marginea dreaptă şi stângă, în format cu mult mai mic decât persoanele tabloului se află un portret bărbătesc de-a dreapta, iar de-a stânga un portret femeesc, ambele în poziţiunea îndătinată a donatorilor, iar în partea de jos a tabloului se află un şir, cusut cu fir de aur inscripţiunea slavonă, care ne spune că acest aer e dăruit de Ion Ştefan Voevod, fiul lui Bogdan Voevod mănăstirii Putna la anul 7008 (1500 d. Chr.) deci puţini ani înaintea morţii eroului nostru. Fără îndoială figurile donatorilor reprezintă pe Ştefan Vodă şi pe soţia sa Maria".

Episcopul Melchisedec al Romanului

II. Discuţiile Academiei în jurul portretului lui Ştefan cel Mare din evangeliar

Memoriul Episcopului Melchisedec, cetit în şed. din 13 Nov. 1881, făcu senzaţie nu numai în sânul Academiei, ci'n întreaga Ţară. Preşedintele Academiei Ion Ghica şi membrii Acad. Niculae Ionescu şi Dim. Sturdza erau pătrunşi de importanţa descoperirii . . . Dimitrie Sturdza declară că nu cunoaşte o descoperire mai importantă ca aceea a P. S. S. Episcopului de Roman.

Toţi membrii adunaţi în şedinţă sunt de părerea că portretul din evangeliarul descoperit e cel adevărat al lui Ştefan cel Mare, că seamănă mult cu cel mural dela Sf-tul Nicolae din Iaşi şi că e absolut necesar, ca Academia să păstreze un portret original în mă-

[1]) vezi Analele Academiei române seria II Tomul IV (şedinţele ordinare din 1881—1882 şi sesiunea generală a anului 1882) şedinţa din 28 Nov. 1881 şi scrisoarea răspuns a lui N. Ionescu, anexa II.

rime naturală, zugrăvit de pictorul „eminent" Epaminonda Bucevschi, în sala Academiei, iar copii de pe acest portret să se răspândească în întreaga ţară. Asemenea să se facă de către „meritosul pictor, care a ajutat pe P. S. S. episcopul Melchisedec şi pe D-l Ionescu", copii după paginile mai importante ale evangeliarului, pentru a se populariza prin publicaţiuni. Se decide ca memoriul şi facsimilele să se trimită spre studiu secţiunii istorice.

Şi deci în şed. Acad. din 20 Nov. 1881 membrii Academiei *I. Negruzzi, Dim. Sturdza, V. Alecsandri* şi Preşedintele *Ion Ghica* continuă a se ocupa de această descoperire declarând că nu se îndoiesc de autenticitatea portretului din evangeliar şi că cel făcut de Asachi e apocrif. Iacob Negruzzi arată că portretul din evangeliar este mai conform cu ceea ce ştim despre marele Voevod. E legat dela început în evangeliar şi e de o artă superioară celuia din timpul lui Petru Rareş. Alecsandri, ca preşedinte al comitetului pentru ridicarea statuei lui Ştefan c. M. la Iaşi, doreşte grabnicul vot al Academiei, pentru a da instrucţii sculptorului Fremiet, ca să toarne adevăratul chip al marelui Domn. Alecsandri crede însă mai nimerit portretul mural dela biserica Sf. Nicolae din Iaşi, care-l reprezintă pe adevăratul răsboinic.

Dar nu toţi membrii Academiei fură de aceeaş părere. În şed. Acad. din 27 Nov. 1881 *B. P. Haşdeu* se declară convins că tabloul din evangeliar nu-l reprezintă pe Ştefan cel Mare, aducând în sprijinul tezei sale următoarele argumente: 1. Faptul că tabloul nu se găseşte la începutul, ci la sfârşitul manuscrisului şi că e neterminat, având un loc gol, dovedeşte că n'a fost făcut sub Ştefan cel Mare, ci mai târziu, sub Petru Rareş, reprezentându-l prin urmare pe acesta. În manuscriptele evului mediu, cel ce donează o carte unei biserici, nu era zugrăvit la sfârşitul ci'n fruntea cărţii. Ştefan cel Mare n'ar fi donat un evangeliar în care tocmai portretul său n'ar fi fost deplin gata; 2. Tabloul din evangeliar nu e făcut de acelaş pictor, care i-a zugrăvit pe evangeliştii din evangeliar. Tabloul Domnului arată mai multă artă decât portretele evangeliştilor. Chiar şi deosebirea în nuanţa culorilor dovedeşte acest lucru. Portretul este făcut pe contrapagina unei pagini scrise; nu-i deci nici o îndoială că e posterior epocii lui Ştefan cel Mare; 3. Portretul publicat de Asachi, care-l reprezintă pe Ştefan cel Mare cu barbă, are o bază, căci e făcut după cel găsit în biserica dela Bădeuţi (Bucovina), fondată de Ştefan cel Mare, unde se găsesc şi portretele familiei dom-

neşti din acea epocă fără nici un anacronism în inscripţiuni. Figura imberbă şi rubicundă din evangeliar nu-l aminteşte pe Ştefan cel Mare, care-i mai bine închipuit la Bădeuţi, sub aierul de călugăr şiret. Într'adevăr Ştefan cel mare pe tronul papal ar fi fost un Sixt V; 4. Portretul dela biserica Sf-tului Nicolae dela Iaşi nu poate face dovadă. Acest tablou prezintă mai multe anacronisme. Doamna Eudoxia, care e zugrăvită lângă Domn era moartă când s'a început clădirea bisericii. Apoi ce caută Eudoxia acolo unde se află Bogdan, care nu e fiul ei, ci al Mariei? Toate aceste anacronisme dovedesc că tabloul a fost zugrăvit de vre-un pictor mai târziu, care nu-l cunoaştea pe Ştefan cel Mare; 5. Asupra epitafului, aflat de pictorul Bucevschi la Putna, nu se poate pronunţa, până nu l-ar avea de faţă. Un astfel de epitaf nu se face într'un an sau doi. S'a putut foarte bine, că epitaful, pus în lucrare sub Ştefan cel Mare, să se termine abia sub Petru Rareş, aşa că inscripţia să fie dela Ştefan cel Mare, iar portretul să fie al lui Petru Rareş. Concordanţa dintre portretul din evangeliar, dela Sf-tul Nicolae din Iaşi, şi epitaful aflat de Bucevschi, e singurul argument pentru autenticitatea portretului din evangeliar. Dar tabloul dela Sf-tul Nicolae prezintă anacronismele menţionate şi epitaful ar trebui examinat deaproape ca şi evangeliarul, pentru a se vedea ori de figura lui Ştefan cel Mare nu este posterioară inscripţiunii.

Încă în aceeaş şedinţă din 27 Nov. 1881 iau cuvântul membrii Academiei *T. Maiorescu*, *Gh. Chiţu*[1]) şi *N. Ionescu* pentru a combate argumentele lui B. P. Hasdeu. T. Maiorescu se întreabă pentru ce portretul dela Bădeuţi şi nu cel dela Sf-tul Nicolae din Iaşi ar fi mai autentic? Tocmai că avem mai multe portrete, în care Ştefan cel Mare e reprezentat fără barbă: la Humor, la Sft. Nicolae şi pe epitaf, presumţia devine mai favorabilă portretelor fără barbă, presupunându-se şi pentru portrele postume c'a existat o tradiţie în această privinţă.

În ce priveşte al 2-lea argument, al lui B. P. Hasdeu, că nu acelaş artist a zugrăvit icoana lui Ştefan şi a evangeliştilor, Maiorescu il găseşte tot atât de puţin resistent, deoarece pentru scrierea

[1]) 1828—1897, om politic şi scriitor român. A făcut studii la Viena. De multe ori deputat şi senator, fost Ministru de Instrucţie 1876—1878 sub I. C. Brăteanu, de finanţe 1881, de Justiţie 1882, de Interne 1882, de Instrucţie 1884. În anul 1874 ales membru al Academiei române. (Dicţionarul istor. geografic de Gh. Adamescu).

evangeliarului s'a cerut timp de câţiva ani şi nu se poate oare, că în acest timp, murind primul pictor, altul să-i fi continuat opera? Cum s'ar explica de altfel că lucrarea e neisprăvită, lăsându-se chiar un loc alb în icoană? Sub Petru Rareş călugărul pictor putea să-şi termine lucrarea în toată liniştea. Nu aşa şi sub Ştefan cel Mare, care după atâţia ani de lucrare, ţinea să ajungă a-l da mănăstirii. Că icoana din evangeliar nu e din timpul lui Petru Rareş, doveдeşte în fine şi faptul că 'n această icoană evangeliarul se vede neferecat şi altfel ornamentat, că probabil e aspectul dinainte de ferecare. Ferecarea în argint s'a făcut, după cum arată inscripţia tipărită în argintul legăturii de marele Ştefan, în anul 1487, deci la 14 ani după scrierea lui. Deci personagiul care dona cartea nu putea fi Petru Rareş, ci numai Ştefan cel Mare.

Pictorul Epaminonda Bucevschi

Membrul Academiei Chiţu, comparând expresia fizică din evangeliar şi din portretul făcut de Asachi, conchide în favoarea autenticităţii celui din evangeliar.

Dar şi din ceea ce reprezintă icoana din evangeliar rezultă acelaş lucru. Oare obiectul acestui tablou să fie darea de către Petru Rareş al unui lucru, care nu era al său? În această icoană Chiţu vede o ofrandă iar nu restituirea. Pentru a învedera restituirea evangeliarului de către Petru Rareş, era deajuns inscripţia dela Petru Rareş, care se găseşte în evangeliar.

Membrul Academiei N. Ionescu, pentru a conchide la autenticitatea portretului din evangeliar, arată împrejurările istorice în care a fost scris. Era un moment tulbure şi de izbândă efemeră, după bătălia dela cursul Apei (18 Nov. 1471), când Radu cel Frumos,

Domnul Munteniei, scapă peste Dunăre, lăsându-şi în mâna biruitorului pe soţia sa Maria, pe fiica sa Voichiţa şi toate avuţiile sale. Radu Vodă, bătut, autoriză pe Ştefan cel Mare, să se numească „ţar moldo-vlachiskoii", aşa cum se vede în evangeliar, dar lucrurile întorcându-se mai târziu, această titulatură nu mai era posibilă. Fiica lui Radu, Voichiţa, iubita inimii lui Ştefan, devine totuş doamnă abia în Nov. 1475, iar soţia lepădată, Maria de Mangop, moare abia la 2 ani. Miniaturistul, în neştiinţa sa pe cine s'o zugrăvească alături de Ştefan, a lăsat un loc alb, ca să-i facă abia mai apoi portretul. Portretul din evangeliar e făcut după natură, probabil după ce mănăstirea Humorului a devenit domnească (1492), când Ştefan trecu spre ţara ungurească. Portretul dela Sft. Nicolae e al doilea după cel din evangeliar, căci Sft. Nicolae a fost isprăvit abia la 1492.

Continuându-şi expunerile în şed. din 28 Nov. 1881, N. Ionescu spune :

Icoana din evangeliar e comentarul plastic al dedicaţiunii evangeliarului făcut de Ştefan cel Mare. Dacă Petru Rareş ar fi voit să-şi pună în fruntea cărţii portretul său, putea să-l pună pe cele 3 foi, pe atunci încă avea loc, şi nu pe pagina verso a uneia din cele din urmă foi. Punerea portretului pe urma celor 4 evangelişti e mai conformă cu sentimentele lui Ştefan cel Mare, care după bătălia dela Podul-Înalt, a ordonat ca nimeni să nu-i atribue dânsului victoria, ci lui Dumnezeu.

N. Ionescu redă apoi o parte din scrisoarea lui Bucevschi, prin care acesta îi comunică descoperirea epitafului dela Putna, unde Ştefan e reprezentat cu plete creţe blonde, ca şi'n evangeliar. N. Ionescu arată că avem, prin urmare în afară de portretul dela Sf-tul Nicolae din Iaşi un document *nou* pentru autenticitatea portretului aflat în evangeliar.

În şed. din 27 Nov. 1881 în fine mai luase cuvântul şi *Dim. Sturza* pentru a combate părerea lui B. P. Hasdeu. Trăsătura principală de caracter a lui Ştefan cel Mare nu era viclenia şi cugetarea, ci de a fi războinic şi viteaz. Pentru a dovedi aceasta se referă la cuvintele cronicarului Ureche :

„Era acest Ştefan Vodă om nu mare la stat, mânios, şi degrabă vărsa sânge nevinovat. De multe ori la ospeţe omorea fără judeţ. Era întreg la minte, nelenevos, şi lucrul său ştia să-l acopere. Şi unde nu cugetai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meşter.

Unde era nevoie, însuşi se vârea, ca văzându-l ai săi, să nu îndărăpteze . . .".

Că portretul e pus la finele evangeliarului nu-l miră. Pe timpurile acele de mare modestie şi sinceră pietate, nici nu putea fi altfel. Notiţele dela Petru Rareş şi Georgi Ştefan erau prea importante şi deaceea s'au scris mai cu solemnitate la începutul cărţii. Dacă aceste notiţe, ar fi lipsit, nu era îndoială că portretul e al donatorului. Dar ce ar fi putut împinge pe Petru Rareş sau pe călugări să ilustreze evangeliarul cu portretul lui Petru Rareş ? Nimeni în timpurile acele n'ar fi îndrăznit să-şi pună portretul decât doară donatorul. Reîntoarcerea evangeliarului nu putea fi mai importantă decât chiar donaţiunea lui. Că portretul donatorului trebuia să fie la începutul manuscrisului nu ne-a probat D-l Hasdeu. În orce caz călugării dela Humor ar fi adăogat la inscripţia lor din evangeliar că s'a făcut portretul lui Petru Rareş, care a redat această preţioasă carte. D-Sa crede că Petru Rareş a găsit evangeliarul la Ciceu cu portretul tatălui său ; acest portret făcea ca evangeliarul să fie îndoit de preţuit. L-a luat deci cu sine în toate pereginările sale până s'a reîntors în ţară şi l-a redat mănăstirii.

Dacă portretul lui Ştefan nu s'ar fi aflat dela început, nimeni n'ar fi îndrăznit să pună portretul unui Domn posterior.

În ce priveşte partea artistică, Dim. Sturdza insistă asupra deosebirii ce există între chipurile sfinţilor (evangeliştilor), cari sunt făcuţi după tipic, şi între figura Domnitorului. Domnitorul e făcut cu mai multă solicitudine şi cu mână mai liberă, decât sfinţii. Există în portretul lui o incarnaţiune naturală. Distincţia între colori e aşa de mică, încât nu se poate baza pe ea o întreagă teorie asupra diferiţilor artişti, cari au făcut aceste portrete. Portretele dela Bădeuţi ca şi cel dela Sf-tul Nicolae şi dela Putna (care sunt posterioare) le pune la carantină. Cum stau lucrurile, presumţiunea puternică e *pentru* şi nu *contra* parerii că portretul din evangeliar e al lui Ştefan cel Mare. Opiniunea contrară însă, a unui erudit ca Hasdeu, îndatoreşte Academia la cercetări amănunţite şi imediate.

D-l Sturdza propune deci să se facă investigaţiuni mai lăţite asupra evangeliilor noastre şi să se pregătească o publicaţiune demnă de aceste monumente străbune.

Cu toate argumentele aduse, care vorbiau împotrivă-i, B. P. Hasdeu nu putea fi convins.

În părerea sa fusese întărit şi printr'o informaţiune greşită, pri-

mită dela membrul Academiei Simeon Florea Marian, şi pe care o comunică în şed. din 18 Dec. 1881, că toate portretele lui Ştefan cel Mare dela Bădeuţi, Voroneţ şi Sânt-Ilie sunt cu barbă.

III. Pictorul Bucevschi înaintea Academiei Române

La propunerea secţiei istorice şi literare, Academia trimite la Cernăuţi pe membrul ei corespondent Nicolae Densuşianu pentru a mijloci ca preţiosul evangeliar să fie pus pentru timp scurt la dispoziţia Academiei.

Densuşianu soseşte în seara de 6 Dec. (24 Nov.) 1881 la Cernăuţi, aducând Mitropolitului Silvestru o scrisoare dela Preşedintele Academiei Ion Ghica şi una dela episcopul Melchisedec.

La rugămintea lor, Mitropolitul Silvestru scrie pictorului Bucevschi la Viena în 7 Dec. (25 Nov.) 1881 (anexa III) comunicându-i invitarea să plece la Bucureşti, unde-i „de neapărată trebuinţă spre darea socotinţei la respectiva deciziune a Academiei".

În şedinţa ordinară din 11 Dec. 1881 V. A. Urechiă, secretar general al Academiei şi totodată Ministru al Cultelor şi al Instrucţiunii, anunţă că Ministerul de culte a trimis pictorului Bucevschi bani de drum, ca să vină între 20—23 Dec. la Iaşi, să se pună la dispoziţiunea Academiei împreună cu Arhitectul Ministerului pentru ridicarea cafasurilor [1]) şi luarea celorlalte dispoziţiuni relative la portretele murale dela biserica Sf. Nicolae dela Iaşi (vezi adresa Ministerului, Anexa IV).

Bucevschi a primit această invitare şi, ştiind pentru ce e chemat, face din nou cercetări atât în Bucovina cât şi la Iaşi, înarmându-se cu noi dovezi întru susţinerea tezei sale.

În urma invitării Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii (anexa IV) Bucevschi a plecat de sigur mai întâi la Iaşi, unde va fi luat dispoziţiuni împreună cu Arhitectul Ministerului pentru rădicarea cafasurilor din biserica Sf. Nicolae şi punerea în lumină a portretului lui Ştefan cel Mare şi unde va fi supraveghiat curăţirea acestui portret, pentru a putea face un facsimil cât se poate de exact şi în mărime naturală.

În şedinţa din 24 Ian. 1882 Bucevschi e prezentat Academiei de secretarul general *V. A. Urechiă*, care anunţă totodată că Bucevschi „a binevoit a aduce Academiei copiile de portrete de domni

---

[1]) Închiderea cu grilaj a unui loc în biserică, rezervat femeilor pentru a nu fi văzute de bărbaţi.

făcute în Bucovina şi la Iaşi". La invitarea Academiei, *Bucevschi* dă următoarele importante informaţiuni :

Portretele lui Ştefan Vodă dela Voroneţ, dela Sfânt-Ilie, dela Pătrăuţi şi dela Sf. Dumitru din Suceava sunt toate fără barbă.

Unul singur, cel dela Voroneţ are puţină barbă, abia însemnată. Îl crede cel mai vechiu. Inscripţiunea de alăturea probează că este tot al lui Ştefan. Portretul dela Sf. Dumitru (Suceava) are inscripţiunea din timpul lui Petru Rareş. În urmă prezintă portretele copiate la Sf. Nicolae din Iaşi, despre care crede că sunt făcute în timpul lui Duca-Vodă.

Bucevschi a mai adus şi o copie după portretul lui Petru Rareş dela Humor şi a Mitropolitului Grigorie dela Voroneţ.

Bucevschi conchide că faţă de portretul lui Petru Rareş dela Humor, adus de D-sa, care nu se aseamănă cu cel evangeliar, teza lui Hasdeu că portretul din evangeliar ar fi al lui Petru Rareş, nu poate fi susţinută.

În aceeaş sedinţă Bucevschi înlătură şi un alt argument al lui B. P. Hasdeu, şi anume cel cu portretul dela Bădeuţi. La întrebarea lui V. A. Urechiă, Bucevschi lămureşte că el însuşi a făcut copia prezentată de Hasdeu Muzeului Academiei. A fost însărcinat a face această copie de Hurmuzachi[1]) din Cernăuţi, pe când era încă foarte tânăr. Mai târziu, fiind iarăşi la Bădeuţi şi „voind să mă încredinţez dacă portretul, zis al lui Ştefan Vodă era o pictură veche, am constatat că a fost zugrăvit de un biet zugrav, care şi astăzi trăieşte la Siret. Aceasta am şi verificat. Ştergând o parte din pictura nouă, am aflat că dedesupt a fost odinioară un portret al lui Ştefan Vodă acolo. Dar din vechiul portret nu mai remăsese decât o bucată din frunte şi coroana. Zugravul dela Siret l-a închipuit, cum a crezut".

Cum în aceeaşi şedinţă membrul Academiei *Gr. Tocilescu*[2]) supune Academiei un epitrafir dela Muzeu, adus acum 5 ani dela Dobrovăţ[3]) pe care e cusut portretul lui Ştefan cel Mare, asemănător cu cel din evangeliar, *B. P. Hasdeu* declară că acuma chestiunea portretului lui Ştefan cel Mare a făcut un pas decisiv. Se felicită că a făcut opoziţie tezei. Iată că acuma avem numeroase documente,

[1]) Gheorghe Hurmuzachi, preşedintele *Societăţii pentru cultură*.

[2]) 1850—1909 istoric român. Profesor de istoria antică şi epigrafie la facultatea de litere din Bucureşti, director al Muzeului de antichităţi, membru al Academiei române etc.

[3]) Mănăstire în judeţul Vaslui, zidită în 1503 de Ştefan cel Mare.

ceea ce probează adevărul cuvintelor rostite de Carmen Sylva: „O critică bună este o biciuire, care te face să te arunci înainte". Lasă la o parte reproducerile pictorului Bucevschi. (Poate din cauză că argumentul său cu portretul dela Bădeuţi eşuase în mod lamentabil în urma lămuririlor date de Bucevschi). Aerul găsit de pictorul Bucevschi la mănăstirea Putna n'a putut fi adus, dar cu epitrafirul dela Dobrovăţ se face lumină deplină din următoarele motive: 1. Dobrovăţul e zidit de Ştefan cel Mare 2. epitaful dela Putna cu data sigură e de aceleaşi mâni cusut. 3. Portretul de pe epatrafirul dela Dobrovăţ nu poate fi al lui Ştefaniţă, care a domnit în vârstă de 17 până la 27 ani, deci foarte tânăr, pe când chipul de pe epitrafir nu e de această vârstă. 4. Comparându-l cu cel din evangeliar, îl găsim foarte asemănător, deci şi cel din evangeliar e al lui Ştefan cel Mare.

Hasdeu termină zicând: După cum până aice portretul lui Ştefan cel Mare era portretul cu barbă, de asemene de aici înainte, cel fără barbă rămâne portretul lui până la o probă contrară.

N. Ionescu aduce elogii d-lui Hasdeu zicând că onorurile şedinţei sunt ale d-lui Hasdeu, căci faţă cu probele aduse cu imparţialitate a recunoscut temeinicia convingerii celorlalţi, a majorităţii.

Bucevschi, rugat de N. Ionescu să înlăture şi celelalte mici bănueli relative la diferenţa de colorit, îşi dă părerea că ilustraţiunile din evangeliar sunt din acelaş timp.

Dimitrie Sturza recapitulează rezultatul desbaterilor de până acuma:

1. Portretul dela Bădeuţ este înlăturat cu desăvârşire. Asemene şi cel dela Putna, de dată posterioară.

2. Portretul dela Iaşi este dela Duca Vodă, ceea ce a probat d. Bucevschi. (Bucevschi intervine precizând că şi *Letopiseţele* probează aceasta).

3. Se constată asemănarea portretului din evangeliar cu cel de pe epitrafirul dela Dobrovăţ şi cu aerul dela Putna, de pe copia pictorului Bucevschi. În toate Ştefan are faţa bucălată şi-i numai cu mustaţă.

4. Portretul copiat de Bucevschi la Humor e, până la proba contrară, adevăratul portret al lui Petru Rareş.

Dim. Sturza adaogă: D-l Bucevschi pleacă azi la Viena. Deci nu mai poate face investigaţiuni. Dar d-l Bucevschi să ne revină curând, să ne dea un sfat, cui să dăm pentru decopiere exactă evangeliarul dela Humor şi cu cine să pregătim înprimarea opului.

D-l Bucevschi ar face lucru direct şi fără fotografie. Sturza cere apoi: 1. ca guvernul să acorde Academiei suma de 50.000 lei şi termină zicând: Să rădicăm lui Ştefan cel Mare pe lângă monumentul dela Iaşi un alt monument, reproducând toată opera artistică a timpului său. Cunoaştem pe Ştefan cel Mare ca războinic, să-l arătăm şi ca Domn protector al artei;

2. ca Bucevschi să fie însărcinat a pregăti copia exactă pentru tipărirea evangeliarului dela Humor şi a celui, tot dela Ştefan cel Mare, ce se găseşte la Viena.

În şedinţa Academiei din 23 Febr. 1882, secretarul general *V. A. Urechiă* dă cetire raportului despre lucrările Academiei în cursul anului expirat. Între altele, se pronunţă tot aşa de elogios asupra lui Bucevschi: „Ministerul Cultelor a pus la dispoziţiunea noastră unele odoare mănăstireşti şi mai ales abilul penel al meritosului artist român D-l Bucevschi, carele a decopiat mai multe portrete murale şi inscripţiuni din Bucovina şi dela Sf. Nicolae din Iaşi, portrete şi inscripţiuni care ornează acum galeria noastră şi fură proprii a oferi preţioase elemente la interesantele desbateri, care se agitară în Academie cu ocaziunea atât a Memoriului al P. S. P. Melchisedec cât şi a unei alte comunicări relative la aceeaş materie a colegului nostru N. Ionescu.

Este de dorit acuma ca Academia să dispună de mijloace, pentru a publica diversele evangeliare Ştefaniene şi reproducerea portretelor şi a operelor de artă".

Aceste propuneri par a fi rămas însă literă moartă. Nu cunosc o ediţie artistic lucrată a evangeliarelor lui Ştefan cel Mare, şi nu ştiu să se fi tipărit portretele lui Ştefan cel Mare. Asemene nu mi-e cunoscut că pictorul Bucevschi să fi fost însărcinat cu vre-o lucrare din partea Academiei sau a Statului român.

Nu mai târziu decât în şedinţa dela 6 Martie 1882 *Dim. Sturza* se plânge, vorbind de evangeliarul dela Humor: „am adus aice acest monument minunat. Dară ce facem cu el? Mâne poimâne vom trebui să trimitem acest evangeliar înapoi, fără ca istoria noastră să tragă vre un folos din aceasta importantă descoperire. S'a vorbit de 3—10.000 lei care să ne deie Statul pentru a face unele publicaţiuni. Dară o sumă ca aceasta e cu totul insuficientă..."

Deci lipsa de fonduri culturale pare a fi existat de pe atuncia şi să fi rămas cronică în ţara noastră. Aceasta va fi fost cauza că toată

acțiunea Academiei n'avut decât rezultatul, destul de modest, de a stabili în mod definitiv adevăratul portret al lui Ștefan cel Mare.

Acest rezultat platonic n'a avut nici cel puțin de urmare, ca statuia lui Ștefan cel Mare dela Iași să fi fost modificată conform rezultatului, la care a ajuns Academia . . . .

Dacă Academia s'a mulțumit în urmă cu copiile oferite de Bucevschi, episcopul Melchisedec a ținut totuși să aibă în reședința sa episcopală din Roman portretul lui Ștefan cel Mare executat de Bucevschi. Acest portret îi face onoare pictorului. Actualmente acest portret se găsește la fundația Episcopului Melchisedec din Roman. În privința lui s'au păstrat 2 scrisori ale secretarului de atunci al Episcopiei, Mandinescu pe care le vom reproduce ca anexele V și VI.

Hasdeu l-a reprodus în „Revista nouă" numărul 11 din 1888. Cu toată modestia sa, pictorul Bucevschi a fost prea mândru pentru a se da de cunoscut în București cu scopul de a-și asigura „venitorul" după cum îl sfătuia Mitropolitul Silvestru.

Întors în exilul său dela Viena, Bucevschi a continuat să lucreze pentru samsarii speculanți, cari îi vindeau tablourile nu numai în Austra ci și'n Anglia, Belgia, Olanda și chiar și'n America [1]).

Numai la 17 Nov. stil nou 1882 îl vedem înaintând o cerere, a cărei ciornă o găsesc între hârtiile sale, adresată evident unui Director din Ministerul Cultelor, pe care-l va fi cunoscut cu ocazia vizitei sale la București și'n care roagă a-i asemna restul banilor ce i se mai cuvin dela Ministerul de Culte pentru restaurarea și copierea portretelor istorice dela Sf. Nicolai din Iași . . . .

(Cele 6 anexe cu alt prilej).

---

[1]) Vezi articolul din „Familia" lui Iosif Vulcan anul XVI 1880 Nr. 1 pag. 4—5: Despre arte și un artist român în streinătate, articol iscălit V. (incențiu) B. (abeșiu).

CUPRINSUL :

Tiparul
Glasul Bucovinei
Cernăuţi

18509

Tiparul
Glasul Bucovinei
Cernăuţi

18509